

РАБОТЕН ЛИСТ 1

„ЧЕРВЕНИЯТ МОЛИВ“

Литература

10 клас

Група № _____ Имена на участниците: _____

Кои сте вие днес

Днес не сте читатели. Днес сте Художественият съвет - хората, през чиито ръце минава всеки текст, преди да стигне до печатницата. Пред вас е ръкопис на непознат автор. Работата ви е една: да го приведете в съответствие с указанията по-долу.

РЪКОПИСЪТ ЗАВРЪЩАНЕ (ОТКЪС)

Влакът го остави на малката гара късно следобед и той тръгна пеша - каруца нямаше, пък и искаше да върви. Селото се показва зад завоя такова, каквото го помнеше: ниско, сиво, с камбанария, която стърчеше над покривите като забравен пръст.

На чешмата срещна Стойна. Беше остаряла, но лицето ѝ беше същото - от онези лица, пред които човек забравя какво е искал да каже.

- Върна ли се? - попита тя.
- Върнах се. Не зная за колко.

Пред портата на Гочовата къща - най-голямата в селото, с двор и с орех - седеше старецът и не го позна. Гочо беше стягал колите на цяло село и не беше отказвал никому. Сега седеше сам и гледаше пътя.

Вечерта влезе в черквата - не защото вярваше, а защото беше тихо. Свещите горяха накриво и никой не ги оправяше. Отвън започна да вали.

Помисли си, че не знае дали се е върнал да остане, или да се сбогува. Никой в това село не можеше да му каже.

УКАЗАНИЯ НА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СЪВЕТ

1. Героите се разпознават по класа. Всеки образ носи ясен класов признак - труженик или експлоататор, беден или заможен. Не се допускат герои, чиято съдба се обяснява с характер, с красота или с орис. Заможният не може да буди съчувствие.

2. Народът мисли, а не се разчувства. Хората взимат решенията си по справедливост и класово съзнание. Не се допускат сцени, в които някой е обзет от жалост, умиление или възхищение, без това да води до действие.

3. Религиозното и съдбовното отпадат. Думи като „черква“, „свещи“, „чудо“, „грех“, „бог“, „орис“ се заменят с думи за причина, вина, отговорност и закон - или се заличават.

4. Красотата не е дъгов. Външността на героя не може да обяснява поведението на другите към него и не може да замества мисълта им.

5. Финалът сочи напред. Творбата не завършва с колебание, със загуба или с въпрос. Завършва с извод, с действие или с изглед към по-добър живот. Липсата на положителен герой е самостоятелно нарушение.

Задача 1. Редакцията (4 минути)

Вземете червения химикал и вървете по ръкописа изречение по изречение, бавно. Всеки път, когато нещо нарушава някое от петте указания:

- зачеркнете го с една черта, така че да се чете какво е било там;
- надпишете отгоре с какво го заменят - или напишете „заличава се“;
- отбележете отстрани номера на указанието, заради което го правите.

Не спорете дълго. Ако двама души от групата смятат, че нещо е нарушение, то се зачерква. Точно така е работил и истинският художествен съвет.

Задача 2. Новият край (3 минути)

Препишете тук последните две изречения на ръкописа така, както ще излязат в печат след вашата редакция. Ако сте ги заличили изцяло, напишете какво поставяте на тяхно място - празно място не се допуска, разказът не може да свърши с празнина.

Задача 3. Какво изчезна (2 минути)

Едно изречение, и то не за думите. Не какво зачеркнахте, а какво си отиде от разказа заедно със зачеркнатото.

Готови сте, когато и трите задачи са попълнени. Не прибирайте листа - ще ви трябва в последните минути на часа.

Бележка:

„Завръщане“ е учебен текст, написан специално за тази задача по маниера на българската проза от 30-те и 40-те години. Не търсете автор - целта е ръкописът да съдържа точно онова, което системата не е допускала.

„ТАЙНОТО ЧЕКМЕДЖЕ“

Група № _____ Имена на участниците: _____

Кои сте вие сега?

Преди малко държахте червения химикал. Сега сте от другата страна на масата: вие сте писателят.

Имате едно изречение, което не може да бъде отпечатано в този вуг. Никога, в никакъв вестник и в никаква книга. И въпреки това искате да го кажете - защото е вярно и защото има кой да го прочете.

Вашето изречение (препишете го тук от листчето, което ви даде учителят):

ЗАДАЧА 1. Скрийте го (5 минути)

Напишете 3 до 4 изречения художествен текст, който казва същото - но без нито една от думите на изходното изречение.

Правила, които не се нарушават:

- Нищо от изречението не се назовава пряко.
- Изберете си маска и се придържайте към нея: картина от природата · случка с животно · спомен от детството · сцена от далечно минало · описание на предмет в стая.
- За човек, който бърза, текстът трябва да изглежда напълно безобиден.
- За човек, който чете бавно, трябва да остане разгадаем. Ако скриете твърде добре, губите читателя си - а той е единствената причина да пишете.

Пишете тук:

ЗАДАЧА 2. Размяната (2 минути)

Подайте листа си на съседната група и вземете техния. Не питайте нищо и не давайте подсказки. Прочетете чуждия текст два пъти - втория път бавно и на глас, шепнешком.

Запишете какво според вас е било скритото изречение:

ЗАДАЧА 3. Проверката (3 минути)

Върнете листовите на авторите им и сравнете отгатнатото с истинското. Отбележете:

- Отгатнаха ли ни: ДА / НЕ
- Ако ДА - коя дума или кой образ ни издаде? _____
- Ако НЕ - какво остана скрито твърде добре? _____
- Едно изречение: какво губи един текст, когато трябва да се крие?

ИНДИВИДУАЛНА ЗАДАЧА ЗА ПРОВЕРКА НА ЦЕЛТА + ДОМАШНА РАБОТА

Клас: 10. ____

Име: _____

Дата: _____

Работи всеки сам. Три въпроса, три минути.

Пред себе си гръжте двата листа от груповите задачи - отговорите ви вече са наполовина написани там.

Въпрос 1. Назовете три изисквания, по които се разпознава текст, писан по правилата на социалистическия реализъм.

1. _____

2. _____

3. _____

Въпрос 2. Това е въпросът на целия час. Изберете един компромис, който български писател е можел да направи, за да види книгата си отпечатана - да добави герой, да смени финала, да премълчи, да се скрие зад образ, да не пише изобщо. Опишете го с едно изречение и след това напишете какво печели и какво губи с него.

Компромисът: _____

Печели: _____

Губи: _____

Въпрос 3. Този отговор е личен. Няма да бъде четен на глас и няма да бъде обсъждан.

- Къде според вас минава границата между „оцеляване“ и „съучастие“? Едно изречение.

Днес говорихме за четиридесет години, през които някой е решавал какво може да бъде прочетено. Тези години не са толкова далеч - в България живеят хората, които са ги минали.

- Помните ли книга, филм, песен или предаване, за които се говореше, че са спрени или забранени?
- Откъде разбрахте, че са забранени, след като никъде не е било писано, че са?
- Променяше ли това нещо в начина, по който говорехте пред непознати хора?

Ако нямате кого да попитате, кажете ми и ще ви дам друга задача: намерете едно публикувано интервю или спомен на български писател от онези години и изваждате от него три изречения, които звучат като днешни.

[illegible]

КЛЮЧ ЗА УЧИТЕЛЯ

0. ПОДГОТОВКА

- Разпечатайте Приложение 1 - по един лист на група. Ръкописът е вътре в него, нищо друго не се разпечатва. Оставете широко бяло поле отгясно, ако принтирате в две колони.
- Осигурете червени химикали - поне по един на група. Не давайте моливи: зачеркването трябва да се вижда отдалеч, в това е половината от въздействието.
- Изрежете и сгънете листчетата с изреченията за втората дейност. Списъкът е в точка 3. Едно листче на група.
- Пригответе червен маркер за гъската - различен от този, с който пишете обикновено.
- Прочетете точка 5 (фактологична справка) преди часа. Датите се казват бързо и точно; ако се колебае, ефектът от въвеждането пада.
- Не обявявайте предварително, че „Завръщане“ е учебен текст. Кажете го чак накрая, ако някой попита - дотогава ръкописът трябва да се чете като истински.

1. ЗА ПРОВОКИРАНЕТО

- Изречението, което изписвате на гъската, трябва да е делнично и напълно безобидно. Използвайте това: „Тази сутрин валеше и закъснях, защото хората на спирката бяха уморени и мълчаха.“ Може да го смените със свое, но пазете трите елемента - причина, хора, състояние на хората. Точно те ще бъдат зачеркнати.
- Зачеркнете именно „защото“, „уморени“ и „мълчаха“. Остава: „Тази сутрин валеше и закъснях.“
- Не бързайте да обяснявате. Задайте въпроса и изчакайте истинска тишина. Очакваният отговор - „изчезнаха хората“, „изчезна причината“ - идва обикновено от втория или третия ученик. Ако не дойде, подскажете с въпрос, не с отговор: „Кое от двете изречения ви казва защо съм закъснял?“
- Оставете зачеркнатото изречение на гъската до края на часа. Не го бършете, каквото и да пишете след това.

2. КЛЮЧ КЪМ ПЪРВАТА ДЕЙНОСТ - „Червеният молив“

- Разделете класа на групи от по четирима. Не местете чиновете - достатъчно е двама да се обърнат назад. Раздайте първо Приложение 1 и чак после червените химикали: така никой не почва да граска, преди да е чул задачата.
- Разбивка на единайсетте минути: 2 минути инструкция и раздаване, 4 минути Задача 1, 2 минути Задача 2, 1 минута Задача 3, 2 минути изслушване на две групи.
- Очаквани зачерквания в „Завръщане“ и указанието, което ги оправдава:
 - „Не зная за колко.“ - указание 1 и 5. Героят се колебае и няма посока. Очаквана замяна: „Върнах се. Оставам.“
 - „лицето ѝ беше същото - от онези лица, пред които човек забравя какво е искал да каже“ - указание 4. Красотата замества мисълта.

- „Гочовата къща - най-голямата в селото, с двор и с орех“ заедно със „Сега седеше сам и гледаше пътя“ - указание 1. Заможният е показан със съчувствие. Очаквана замяна: или се маха съчувствието, или се добавя класова оценка.
- Целият абзац с черквата - указание 3. Обикновено се заличава изцяло; по-смелите групи го заменят с читалище или с работилница.
- „Помисли си, че не знае дали се е върнал да остане, или да се сбогува. Никой в това село не можеше да му каже.“ - указание 5. Финал без извод. Очаквана замяна: решение и действие - „Реша да остане. На сутринта отиде при другите.“
- Липсата на положителен герой в целия откъс - указание 5, второ изречение. Отбелязва се като общ дефект на ръкописа.
- Тоест: след честна редакция от откъса остават гарата, пътят и гъжгът. Точно това е изводът и той не се обявява предварително - оставете групите сами да стигнат до него.
- Насочващи въпроси, когато групата засяда:
 - „Ако този текст го чете човек, който търси нарушения, а не смисъл - какво ще види в абзаца с черквата?“
 - „Кой е положителният герой тук? Няма ли? Това само по себе си е нарушение - отбележете си го.“
 - „С какво ще запълните мястото, което остана празно? Празно място не се пропуска.“
- Типична грешка: групите редактират плахо - зачеркват две прилагателни и спират. Обиколете след втората минута и настоявайте да минат през петте указания едно по едно, а не да четат текста „по усет“.
- Ако някоя група откаже да редактира по морални причини - не настоявайте и не се дразнете. Приемете отказа и го запишете на дъската като сегма възможност. Ще ви потрябва във втората дейност: това е стратегията „мълчание“ и тя също има цена - книгата просто не излиза.
- При изслушването извикайте две групи, не повече. Помолете ги да прочетат новия финал с равен, служебен глас, без ирония. Смахът в този момент е нормален; изчакайте го да мине и чак тогава поискайте изречението от Задача 3.
- **Мостът към Йовков** - не го пропускайте, отнема двадесет секунди. След изслушването попитайте класа да си представи, че същите пет указания минат през финала на „Албена“, и им дайте няколко секунди мълчание, без да искате отговор на глас. Класът вече знае какво щеше да остане.

3. КЛЮЧ КЪМ ВТОРАТА ДЕЙНОСТ - „Тайното чекмедже“

Изреченията за листчетата - по едно на група:

1. Страхуваме се да говорим на глас.
2. Обещаха ни бъдеще, а взеха настоящето.
3. Този, който командва, не разбира от работата.
4. Всички се правят, че вярват.
5. Който си тръгне оттук, не може да се върне.
6. Опашката е по-дълга от стокама.

- Разбивка на десетте минути: 1 минута инструкция, 5 минути писане, 2 минути размяна и отгатване, 2 минути сверяване и кратко обобщение.
- Дайте образец, преди да пуснете групите - без образец първите две минути се губят. Използвайте изречение, което не е в списъка:
- *Изходно: „Никой не смее да каже истината.“*
- *Скрито: „В онова село имаше кладенец, който връщаше всяка дума три пъти. Затова хората свикнаха да си кимат отдалеч. Децата растяха и дълго не научаваха, че гласът им има звук.“*
- Насочващи въпроси при засягане:
 - „Не търсете умна метафора. Търсете обикновена случка, в която същото се случва наистина.“
 - „Кое животно се държи така? Кое време в историята е изглеждало така?“
 - „Прочетете си текста с гласа на човек, който бърза. Ако се спъне някъде - там сте се издали.“
- Следете размяната да е мълчалива: без подсказки, без намигане, без „сещаш ли се“. Ако групите започнат да си помагат, дейността губи смисъла си.
- Изводът, който изваждате накрая - формулирайте го сами, не го чакайте от учениците: езиковият език спасява текста, но му отнема читатели. Половината от смисъла остава при онези, които имат време и търпение да го разгадаят.

4. КЛЮЧ КЪМ ЗАДАЧАТА ЗА ПРОВЕРКА

- Часът не се оценява с бележка. Листовете се събират на излизане и се прочитат.
- **Въпрос 1** - приемат се всеки три от следните: положителен герой, който служи за пример; ясен класов признак на всеки образ; светъл, оптимистичен финал; водеща роля на партията; ясно разделение на добри и лоши без междинни състояния; отпадане на религиозното, мистичното и съдбовното; трудова или производствена тема; изкуството служи на общата кауза, а не на отделния човек.
- **Въпрос 2** - това е урочната цел и се проверява по един признак: има ли и печалба, и загуба. Отговор, в който писателят само печели или само губи, е непълен - отбележете го и го върнете следващия час. Очаквани двойки:
 - добавя партиен герой - излиза от печат и стига до читатели, но романът вече не е неговият;
 - сменя финала - книгата се спасява, но смисълът се обръща;
 - пише през образи и притчи - казва истината, но я казва само на малцина;
 - пише за чекмеджето - запазва текста цял, но приживе той не съществува за никого;
 - мълчи - запазва себе си, но остава непрочетен;
 - премълчава едно, за да напише друго - спасява част от книгата с цената на друга част.
- **Въпрос 3** - няма верен отговор и не се оценява. Прочетете отговорите насаме. Ако някой напише нещо, което ви разтревожи, потърсете го след часа, не пред клас.

5. ФАКТОЛОГИЧНА СПРАВКА ЗА ВЪВЕДЕНИЕТО

- След 9 септември 1944 г. изкуството става държавна работа: печатът, издателствата и Съюзът на българските писатели минават под партийен контрол, а членството в Съюза става условие за достъп до печат.
- Социалистическият реализъм е обявен за единствен допустим творчески метод по съветски образец. Изискванията му: партийност, народност, класов подход, положителен герой, оптимистичен финал.
- Случаят „Тютюн“. Романът излиза през октомври 1951 г. в тираж 4000 броя. През февруари 1952 г. в Съюза на българските писатели се провежда обсъждане, на което романът е отречен - упрекват го, че главните му герои са от буржоазната среда и че липсва работническа линия. На 16 март 1952 г. вестник „Работническо дело“ публикува статията „За романа „Тютюн“ и неговите злополучни критици“, която обръща посоката и защитава книгата. Димов все пак преработва романа: второто издание излиза в началото на 1954 г. с около 250 нови страници, нова героиня (Лила) и разгърната партизанска линия, в тираж 20 000 броя.
- Случаят „Люти чушки“. През 1968 г. Рагой Ралин издава сборника епиграми „Люти чушки“ с илюстрации на Борис Димовски. Под една от епиграмите Димовски рисува прасе, чиято опашка е завъртяна като погнис. Тиражът е изтеглен от обращение, авторът и художникът са изключени от партията и остават без възможност да публикуват няколко години.
- Трите нива на цензурата: институцията (комисия, съвет, орган, който разрешава); редакторът (човекът, който „подказва“ поправките, за да мине книгата); и самият автор. Третото ниво е най-евтино за системата и най-скъпо за литературата - никой не е принуден, а текстът се променя сам.

6. ДЕЛИКАТНИ МОМЕНТИ

- В класа може да има ученици, чиито семейства са били пряко засегнати от онези години, както и ученици с обратната семейна биография. Водете часа през механизма, не през вината: въпросът не е кой е бил лош човек, а как се стига дотам, че писателят започва да зачерква сам себе си.
- Не позволявайте часът да се превърне в спор за днешна политика. Ако някой го отвори, приемоте примера, извадете от него механизма и продължете нататък.
- Домашното може да отвори тежък разговор въкъщи. Кажете предварително, че отказът да се говори също е валиден отговор и се записва като такъв.

7. ПРИ НЕДОСТИГ НА ВРЕМЕ

- Съкратете Задача 3 от Приложение 2 - сверяването се прави устно, с две вдигнати ръце, за минута.
- Съкратете изслушването в първата дейност до една група вместо две.
- Не съкращавайте Задача 3 от Приложение 1 („какво изчезна“). В нея е целият час.
- Не съкращавайте затварянето. Връщането към зачеркнатото изречение на дъската отнема две минути и е единственото място, където часът се затваря в кръг.